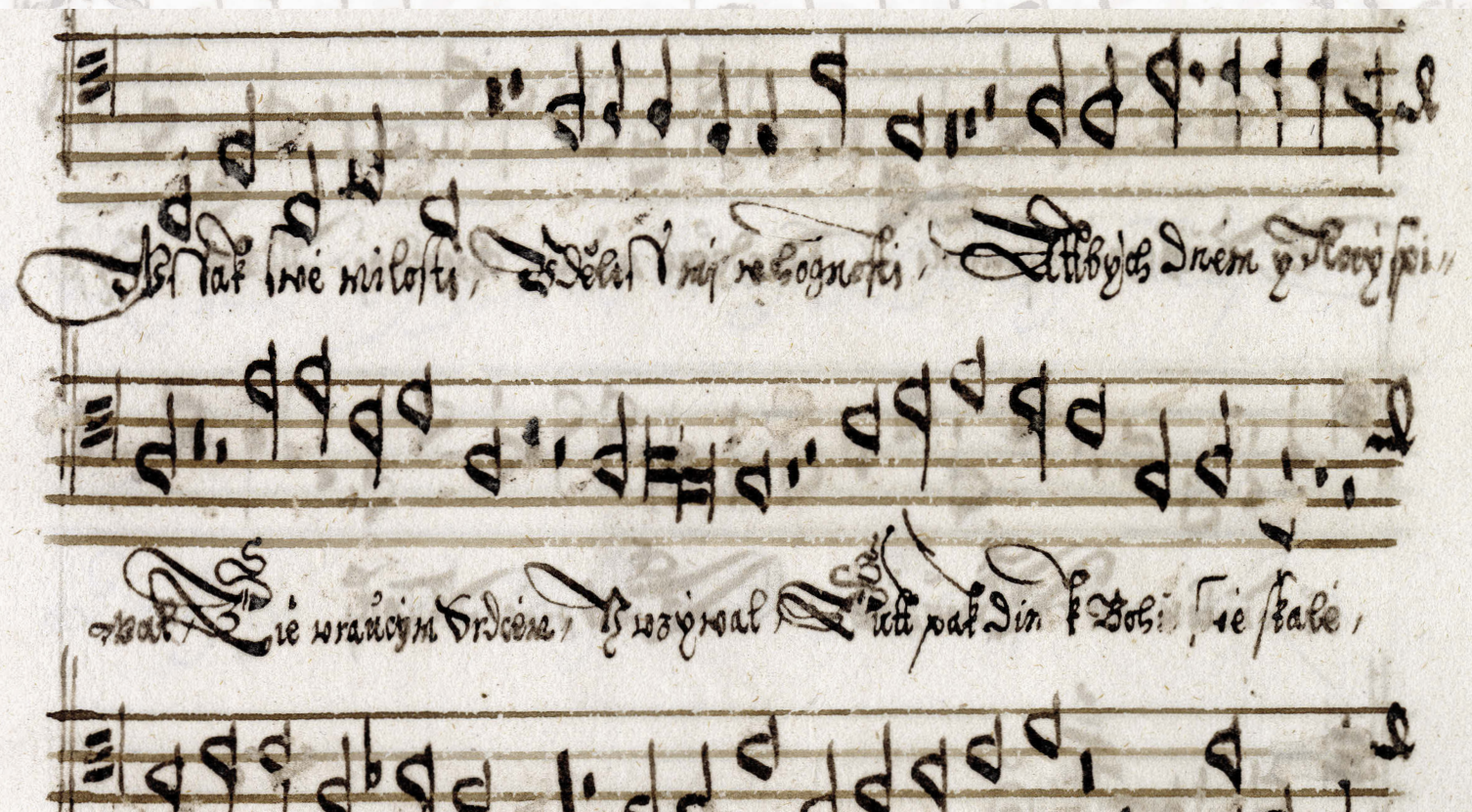

RUKOPISY DO ROKU 1700

V NÁRODNÍM MUZEU – ČESKÉM MUZEU HUDBY

Dagmar Štefancová

NÁRODNÍ
MUZEUM : 205 let

RUKOPISY DO ROKU 1700

V NÁRODNÍM MUZEU – ČESKÉM MUZEU HUDBY

Dagmar Štefancová

NÁRODNÍ
MUZEUM

Praha 2023

Kniha vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury České republiky v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019-2023/20.I.d, 00023272).

Recenzenti: prof. PhDr. Petr Daněk, Ph.D., doc. PhDr. Martin Horyna, Ph.D.

Vědecký redaktor: Mgr. Jan Baťa, Ph.D.

© Národní muzeum, 2023

© Dagmar Štefancová

Photo © Dagmar Kalousová

Translation © Mark Newkirk

ISBN 978-80-7036-768-1 (print)

ISBN 978-80-7036-769-8 (pdf)

OBSAH

ÚVOD	5
HISTORIE SBÍRKY	9
Nejstarší hudební rukopisy Českého muzea hudby, jejich sběr a evidence od založení Národního muzea do roku 1950	9
Exkurz 1: Konfiskáty	13
Nejstarší hudební rukopisy v samostatném hudebním oddělení a Muzeu české hudby	14
Exkurz 2: Restituce	16
ZHODNOCENÍ FONDU	19
RUKOPISY V ÚSCHOVĚ	25
RUKOPISY NA HRANĚ ROKU 1700	31
PŘEHLED SIGNATUR, PŘÍRŮSTKOVÝCH A INVENTÁRNÍCH ČÍSEL	33
RAZÍTKA A ŠTÍTKY NA RUKOPISECH V ČESKÉM MUZEU HUDBY	35
CITOVANÉ ELEKTRONICKÉ ZDROJE	39
POUŽITÁ LITERATURA	41
KATALOG	57
Poznámka ke struktuře katalogu	57
Seznam zkratk	58
I. JEDNOHLASÉ RUKOPISY	61
I.1 Jednohlasé rukopisy latinské	61
I.2 Jednohlasé rukopisy české	76
II. POLYFONIE	89
II.1 Polyfonie – hlasově kompletní prameny	89
II.2 Polyfonie – jednotlivé hlasové knihy a fragmenty	97

III. VOKÁLNĚ-INSTRUMENTÁLNÍ SKLADBY	133
IV. TABULATURY	138
SUMMARY	155
JMENNÝ REJSTŘÍK DO ROKU 1700	161
JMENNÝ REJSTŘÍK OSTATNÍCH OSOB.....	165
LOKAČNÍ REJSTŘÍK NAKLADATELŮ A TISKAŘŮ DO ROKU 1700.....	169
MÍSTNÍ REJSTŘÍK (PROVENIENCE, LOKACE PAPIŘEN, VÝSKYT FILIGRÁNŮ).....	170
REJSTŘÍK NÁZVŮ RUKOPISNÝCH PRAMENŮ	173
REJSTŘÍK NÁZVŮ VÍCEHLASÝCH SKLADEB	174
REJSTŘÍK TEXTOVÝCH INCIPITŮ VÍCEHLASÝCH VOKÁLNÍCH A VOKÁLNĚ-INSTRUMENTÁLNÍCH SKLADEB	176
REJSTŘÍK TEXTOVÝCH INCIPITŮ ČESKÝCH JEDNOHLASÝCH SKLADEB	187
REJSTŘÍK TEXTOVÝCH INCIPITŮ LATINSKÝCH JEDNOHLASÝCH SKLADEB	195

ÚVOD

V roce 2019 vyšla publikace *Tisky do roku 1700 v Národním muzeu – Českém muzeu hudby*¹ s příslibem druhého dílu, věnovaného rukopisným hudebním památkám z téhož fondu a téhož období. Nyní tedy čtenářům předkládáme katalog rukopisů vzniklých před rokem 1700, které se v Národním muzeu – Českém muzeu hudby (NM-ČMH) nacházejí, jsou zde ochraňovány, zkoumány a výjimečně také prezentovány před širší veřejností.² Jedná se o unikátní prameny, důležité pro dějiny hudby, mnoho pomocných věd historických a další vědní obory, třebaže sbírka nejstarších hudebních rukopisů v NM-ČMH nemůže co do počtu ani významu soupeřit s podobnými celky např. z Knihovny Národního muzea nebo z Národní knihovny České republiky.

Na rozdíl od starých tisků, kde je *terminus a quo* určen vynálezem knihtisku, sahá datace rukopisů z NM-ČMH až do 2. poloviny 14. století, a u pergamenových fragmentů druhotně použitých na vazbách mladších knih dokonce ještě hlouběji do historie.³ Jako *terminus ad quem* jsme si i v *Rukopisech* stanovili rok 1700, který byl zvolen za horní časový mezník v *Tiscích* a tam byl také náležitě okomentován. Stejně tak jsou v obou publikacích řazeny jednotlivé katalogizační položky chronologicky v rámci několika oddílů; v *Rukopisech* se tyto oddíly odlišují charakterem a úplností zapsané hudby (jednohlas latinský, jednohlas český, vícehlas – hlasově kompletní prameny, vícehlas – jednotlivě dochované hlasové knihy, vokálně-instrumentální skladby, tabulatury). Uspořádání katalogu však nesouvisí pouze se sjednocením koncepčních aspektů obou na sebe navazujících publikací. Na zkoumané rukopisy nelze aplikovat postup průběžné katalogizace v signaturních řadách, jak to vidíme v katalozích jiných rukopisných kolekcí,⁴ protože v našem případě

¹ Dagmar ŠTEFANCOVÁ: *Tisky do roku 1700 v Národním muzeu – Českém muzeu hudby*. Praha: Národní muzeum, 2019 (dále *Tisky*).

² Pro zjednodušení následujícího textu budeme pro publikaci *Rukopisy do roku 1700 v Národním muzeu – Českém muzeu hudby* používat zkratku *Rukopisy*.

³ Nejstarší takto použitý fragment, který je majetkem NM-ČMH, byl identifikován na konvolutu dvou hudebněteoretických prací se signaturou NM-ČMH D 58: Johann SPANGENBERG: *Quaestiones musicae* [...]. [Nürnberg: Johannes Petreius, 1550?] – Nicolaus LISTENIUS: *Musica* [...]. Nürnberg: Valentin Neuber, 1561. USTC 689293, USTC 675979. Viz *Tisky* (82, 83). Pergamen pochází z cca 9. století, není však notován.

⁴ Z katalogů zaměřených na fondy určité instituce jsou to např.: František Michálek BARTOŠ: *Soupis rukopisů Národního muzea v Praze I-II*. Praha: Melantrich, 1926-1927 (dále BARTOŠ); Pavel BRODSKÝ: *Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze*. Praha: KLP, 2000; Michal DRAGON – Jindřich MAREK: *Soupis středověkých latinských rukopisů Národní knihovny. Doplnky ke katalogu Josefa Truhláře*. Praha: Národní knihovna České republiky, 2017; František HOFFMANN: *Soupis rukopisů knihovny premonstrátského kláštera v Teplé. I.-II*. Praha: Archiv Akademie věd České republiky – Klášter premonstrátů Teplá – Královská kanonie premonstrátů na Strahově, 1999 (dále HOFFMANN); Bohumil RYBA: *Soupis rukopisů Strahovské knihovny III-VI*. Praha: Památník národního písemnictví, 1970-1979 aj. Z katalogů zaměřených speciálně na hudební prameny jmenujme alespoň tyto: Václav PLOCEK: *Catalogus codicum notis musicis instructorum qui in Bibliotheca publica rei publicae Bohemicae socialisticae – in Bibliotheca universitatis Pragensis servantur*. Praha: Academia, 1973; Antonín PODLAHA: *Catalogus collectionis operum artis musicae, quae in bibliotheca capituli metropolitani Pragensis*

o žádnou ucelenou signaturní řadu nejde. Hudební rukopisy vzniklé do roku 1700 byly do katalogu vybrány z hudebněhistorického oddělení, konkrétně z tzv. notového archivu a specifického fondu AZ, s cílem poskytnout badatelům jasné informace o tom, co a kde v NM-ČMH hledat, zajímá-li se člověk o manuskripty se středověkou, renesanční a raně barokní hudbou. Časové rozpětí více než tří set let a zároveň velká pestrost žánrů a stylů zaznamenané hudby činí z těchto rukopisů uměle vytvořenou množinu muzeálních předmětů, jejichž společnými znaky je pouze datace a typ zápisu (rukopis). Ono „společné“ však musíme zároveň vnímat jako „obecné“, neboť přesná datace u rukopisů na rozdíl od tisků často schází a typ písma včetně notového se v tak dlouhém časovém intervalu dramaticky měnil.

Katalog obsahuje pouze 24 čísel, což umožnilo detailní charakteristiku jednotlivých rukopisů; téměř každý z nich, snad jen s výjimkou malých fragmentů, by si ovšem zasloužil samostatný odborný článek nebo monografii. Některé takové práce již existují a je na ně u příslušného katalogového hesla odkázáno. Do podrobností jsme vedli vnější kritiku pramenů, popis kodikologický, filigranologický i paleografický, po vzoru *Tisků* jsme kladli důraz na interpretaci dobových přípisů a provenienčních znaků. Naopak jsme si vědomi, že vnitřní kritika ještě časem dospěje k upřesněním (např. k určení autorů anonymně zapsaných skladeb), která budou založena na zpřístupnění nových databází, objevené činnosti různých vědeckých center i jednotlivců apod. Metodologicky se opíráme o zásady popisu rukopisů notovaných ve starých notačních systémech, jak je už v roce 1968 formuloval Václav Plocek,⁵ příklad a inspiraci jsme však hledali i v zahraničí, např. v katalogu středověkých hudebních rukopisů z Österreichische Nationalbibliothek Wien od Roberta Klugsedera⁶ nebo v publikacích slovenských muzikoložek Evy Veselovské a Janky Bednárikové, mapujících hudební fragmenty v četných knihovnách a archivech.⁷

Ve výběru se ocitly rukopisy odborné veřejnosti notoricky známé i zcela neznámé. K rukopisům, které náleží do tzv. notového archivu, jsou přístupny záznamy ve starším lístkovém katalogu, a to buď přímo v badatelně NM-ČMH, nebo naskenované ve webové aplikaci RetrIS,⁸ která zajišťuje retrospektivní konverzi katalogů. V badatelně, avšak nikoliv v RetrIS, se lze také seznámit s údaji o rukopisech z fondu AZ: tyto katalogizační lístky jsou seřazeny abecedně podle názvů a podle autorů. Veškeré uvedené podklady však bylo nutno revidovat. Aktuální rekatalogizace nejstarších rukopisů v NM-ČMH probíhá v systému Verbis,⁹ kam budou přeneseny i zjednodušené verze záznamů z *Tisků* a *Rukopisů*. Metodika

asservantur. Praha: sumptibus s. f. metropolitani capituli Pragensis, 1926 (uspořádaný abecedně podle autorů); edice *Catalogus artis musicae in Bohemia et Moravia cultae*, vydávaná Národní knihovnou České republiky aj.

⁵ Václav PLOCEK: *Zásady popisu rukopisů psaných ve starých notačních systémech*. In: Hudební věda 5, 1968, č. 2, s. 230-263.

⁶ Robert KLUGSEDER: *Katalog der mittelalterlichen Musikhandschriften der Österreichischen Nationalbibliothek Wien*. In: Codices Manuscripti & Impressi. Supplementum 10. Purkersdorf: Verlag Brüder Hollinek, 2014 (<http://e-book.fwf.ac.at/o:599>).

⁷ Např. Eva VESELOVSKÁ: *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi e civitatibus Modra et Sanctus Georgius*. In: *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi in Slovacia*. Tomus I. Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV, 2008; Táž: *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi – Archivum Nationale Slovacom*. In: *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi in Slovacia*. Tomus III. Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV, 2014; Janka BEDNÁRIKOVÁ: *Notované fragmenty gregoriánskeho chorálu v archívno-knižničných fondoch Bardejova, Prešova a Levoče*. Ružomberok: Verbum, 2010.

⁸ Badatelna se nachází v centrální budově Českého muzea hudby, Karmelitská 2, Praha 1 – Malá Strana. Katalogy Českého muzea hudby viz <https://retris.nkp.cz>.

⁹ Verbis je integrovaný knihovnický systém, používaný v NM-ČMH od roku 2013. Navazuje na starší systémy KP-win a KpwinSQL, nahlížet do něho je možné prostřednictvím veřejně přístupného elektronického katalogu Portaro (<https://cmh.opac.nm.cz>).

zpracování dat do Verbis se opírá o pravidla AACR2¹⁰ a RDA.¹¹ Jen tři z vybraných rukopisů byly zahrnuty do mezinárodního soupisu hudebních pramenů RISM (**11**, **23**, **24**). Také české soupisové, slovníkové a široce zaměřené hudebněhistorické práce z nich nejčastěji jmenují hlasově kompletní prameny (**10**, **11**) a loutnové tabulatury (**23**),¹² případně skladby Kryštofa Haranta (**13**),¹³ jehož osudy spjaté se stavovským povstáním a staroměstskou exekucí v roce 1621 byly a jsou přitažlivé samy o sobě.

Při přípravě této publikace jsem měla možnost seznámit se s mnoha obětavými pracovníky v archívech a muzeích, farních úřadech i na akademické půdě, jejichž přátelského přijetí, sdíleného zájmu o naše kulturní dědictví, stejně jako osobní podpory či odborných konzultací si velmi cením. Konkrétní poděkování náleží (v abecedním pořádku) mým bývalým a současným kolegyním a kolegům z Českého muzea hudby Janě Bénové, Janu Freiovi, Emanueli Gadaletovi, Markétě Kabelkové, Dagmar Kalousové, Marianě Lebedové, Lucii Měskové, Tomáši Slavickému, Darině Svobodové, Janu Šíblvi, Marii Šťastné, Tereze Trojanové a Janě Vojtěškové. Za rady a inspirativní podněty upřímně děkuji kolegům z Knihovny Národního muzea Ivě Bydžovské, Zdeňku Mužíkovi a Richardu Šípkovi, dále pak specialistům mimo Národní muzeum Pavlu Brodskému, Michalu Dragounovi, Daliboru Havlovi, Jaroslavě Kašparové, Vladimíru Maňasovi, Bohumilu Nuskovi, Martinu Svatošovi, Kateřině Uhrové in memoriam, Martě Vaculínové, Evě Veselovské, Haně Vlhové-Wörner a Evě Vodochodské. Zvláštní poděkování patří vědeckému redaktorovi této publikace Janu Baťovi a oběma jejím lektorům – Petru Daňkovi a Martinu Horynovi. Svým nejbližším děkuji za pochopení a záze-
mí, které mi během práce poskytovali.

¹⁰ AACR2 = 2. vydání katalogizačních pravidel Anglo-American Cataloguing Rules.

¹¹ RDA = katalogizační pravidla Resource Description and Access (2010).

¹² Jaroslav BUŽGA – Jan KOUBA – Eva MIKANOVA – Tomislav VOLEK: *Průvodce po pramenech k dějinám hudby. Fondy a sbírky uložené v Čechách*. Praha: Academia, 1969, s. 194-195 (dále *Průvodce* – BUŽGA); *Průvodce po rukopisných fondech v České republice. Díl III. Rukopisné fondy muzeí a galerií v České republice*, red. Marie Tošnerová. Praha: Archiv Akademie věd České republiky, 2001, s. 139 (dále *Průvodce* – TOŠNEROVÁ); Jan KOUBA: *Od husitství do Bílé hory (1420-1620)*. In: *Hudba v českých dějinách. Od středověku do nové doby*. Praha: Editio Supraphon, 1983, s. 114, 129 (dále KOUBA).

¹³ Hana STUDENIČOVÁ: *Harant z Polžic a Bezdružic, Kryštof* [heslo]. Viz Český hudební slovník online: <https://www.ceskyhudebnislovník.cz> [cit. 3. 4. 2023]. Též *Průvodce* – TOŠNEROVÁ, s. 139.

HISTORIE SBÍRKY

NEJSTARŠÍ HUDEBNÍ RUKOPISY ČESKÉHO MUZEA HUDBY, JEJICH SBĚR A EVIDENCE OD ZALOŽENÍ NÁRODNÍHO MUZEA DO ROKU 1950¹⁴

Historicky cenné rukopisy, které se tak či onak týkaly hudební kultury, byly v Národním muzeu shromažďovány již od jeho založení v roce 1818. O jaké prameny se však jednalo? Zatímco pod pojmem *rukopis* chápeme jakýkoliv dokument psaný rukou, vymezit pojem *hudební rukopis*, navíc v souvislosti se sbírkotvornou činností Národního muzea, je již složitější. Právě otázky, co je a co není hudební pramen (tisk i rukopis), jaký typ takových předmětů smysluplně uchovávat („muzealizovat“)¹⁵ a v jakém oddělení, stály v popředí nejen v průběhu budování sbírek Národního muzea, ale např. při vydělení tzv. hudebního archivu z knihovny Národního muzea a vzniku samostatného hudebního oddělení.

Podíváme-li se do Časopisu Národního muzea,¹⁶ jenž vychází od roku 1827, pak z pravidelně

publikovaných přehledů akvizic jasně vyplývá, do jakých sbírkových fondů byly nové přírůstky řazeny. V 1. polovině 19. století směřovaly památky hudebního charakteru či alespoň okrajově o hudbě vypovídající do knihovny a výjimečně do sbírky rukopisů, ať už šlo o středověké a renesanční hudebně-liturgické knihy, kancionály, pojednání o hudbě nebo např. o tabulatury a sbírky polyfonie. Na prvním místě měl sběrný program muzea zahrnovat rukopisné a tištěné památky „umění hudebního“, které dokumentují českou, respektive slovanskou kulturu; to byl požadavek sice proklamovaný, ale nikoliv zavazující. Mezi akvizicemi zahrnutými do tohoto katalogu se tak k nejstarším hlásí konvolut rukopisů a tisků pražské proveniencí (NM-ČMH AZ 36, 19) i loutnová tabulatura (NM-ČMH IV G 18, 24) původem zřejmě ze Salcburska. Z hudebně-liturgických rukopisných knih, které muzejní bibliotéka přijala do poloviny 19. století, pocházely ty nejvýznamnější z březnické knihovny, především z její části darované Josefem Mariou hrabětem Kolowrat-Krakowským, dále od městských představitelů Kolína a Plzně a z daru arcibiskupa Václava Leopolda z Přestavlk a Chlumčan.¹⁷

Rubrika „sbírka skladeb hudebních“ se v *Muzejníku* objevuje až v roce 1852. Přibližně v téže době vystoupil František Ladislav Rieger s návrhem

¹⁴ *Tisky*, kapitola Historie sbírky, s. 9-26, podrobně pojednává o sběru a evidenci starých tisků a rukopisů do roku 1700 v Národním muzeu, v samostatném hudebním oddělení NM a později Muzeu české hudby. Následující text sice některá již řečená fakta připomene, ale soustředí se na růst a proměny rukopisných sbírek.

¹⁵ Souhrnně Miloš ZAPLETAL: *Hudebně-muzeologické myšlení od 18. století do roku 1945*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, 2022, s. 9-11 (dále ZAPLETAL).

¹⁶ Viz *Tisky*, s. 9, pozn. 17, kde jsou shrnuty změny v názvech tohoto periodika. Pro přehlednost budeme používat současný název Časopis Národního muzea, případně *Muzejník*, s výjimkou bibliografických citací.

¹⁷ Podrobně viz Michal DRAGON: *Středověké rukopisy Knihovny Národního muzea, jejich akvizice a nejvýznamnější provenienční celky*. In: *Ex libris... Ex bibliotheca...* Knižní sbírky Knihovny Národního muzea a jejich dřívější majitelé. Praha: Národní muzeum, 2015, s. 11-15, 18-19.

← *Antiphonarium monasticum ad ritum breviarii benedictini*, tisk (Einsiedeln 1681) s rukopisnými přívazky, detail vazby, Benediktinské arcidiecéze sv. Vojtěcha a sv. Markéty v Břevnově (v úschově NM-ČMH).

založit samostatnou muzeální instituci, která by se specializovala na dokumentaci české hudební kultury,¹⁸ přičemž měl na mysli zvláštní oddělení v muzejní knihovně. Nejstarší dochovaná přírůstková kniha určená jen pro hudebniny byla založena v roce 1867.¹⁹ První zápis do ní učinil muzejní bibliotékař Antonín Jaroslav Vrtátka dne 22. 10. 1867, kdy zaznamenal akvizici soudobých hudebnin, nabytých prostřednictvím C. k. policejního ředitelství. Jak nejasná byla definice „hudebniny“ nebo „kancionálu“, ukazuje zápis z 3. listopadu 1874, podle něhož byly získány dva česko-latinšské kancionály *in quarto* ze 17. století. Tento dar profesora Martina Koláře z Tábora zprostředkoval František Ladislav Rieger. Bartošův katalog eviduje k roku 1875 dva sborníky vícehlasých motet z 16./17. století (KNM I F 21, KNM V F 6),²⁰ darované Martinem Kolářem, což potvrzuje přepis na zadní předsádce druhého z rukopisů „Dr Rieger odevzdává ty dva kancionály dar prof. Mart. Koláře z Tábora“.²¹ Nejde však o kancionály, ale o hlasové knížky notované bílou menzurální notací, s nulovou výzdobou a prostými vazbami, které, ač nemají knižní podobu, byly přesto nakonec vřazeny do knihovního fondu. Hlavní roli zde zřejmě sehrálo stáří sborníků a jejich nesrozumitelnost pro běžného badatele či hudebníka, kdežto v hudebním archivu byly shromažďovány hudebniny, které pro své praktické využití nevyžadovaly žádnou speciální

erudici. Stejný přístup vidíme na příkladu kytarové tabulatury Giovannioho Paola Foscariniho (cca 1638, NM-ČMH IV C 97),²² která v *Rukopisech* figuruje jako „úkryt“ pro dvě rukopisné vložky z téže doby (21) a s největší pravděpodobností pochází z historické knihovny Michnů z Vacínova. Neobvyklá notace, ale také krásná zladená vazba předurčovaly tento exemplář k zařazení do sbírky starých tisků.

V publikacích o historii hudebního oddělení Národního muzea bývá pravidelně citováno založení Hudebního sboru při Museu Království českého v roce 1873,²³ třebaže kolem datace této události panují nejistoty. Zpráva v *Muzejníku* je však jednoznačná: „Nově zřízený sbor hudební zkonstituoval se pod předsednictvím p. Dra. Frant. Ladisl. Riegera dne 23. února roku tohoto [...]“ a „uznal za první a nejnnutnější potřebu, zásobu hudebnin a spisů o hudbě, ježto se v našem museu chovají, systematicky spořádati a ve zvláštním oddělení jakož archiv hudební postavit [...]“.²⁴ Dalším krokem, který měl Hudební sbor učinit, byla činnost heuristická, ve výsledku směřující k jakémusi „průvodci po pramenech“ k dějinám a současnosti české hudby. Tento olbřímí úkol byl v dané situaci a vzhledem k personální sestavě knihovny nespílitelný, i když do ní v roce 1874 nastoupil hudebně vzdělaný Jan Václav Lego (1833-1906). Podstatné je, že se počítalo s vytvořením hudebního archivu, který by se

¹⁸ Viz F[rantišek] Ladislav RIEGER: *Slovo o založení národního hudebního archivu v Čechách*. In: Lumír 4, 1854, č. 27, s. 639-644; č. 28, s. 660-664; č. 29, s. 691-693; č. 30, s. 709-716. Cituje ZAPLETAL, s. 39.

¹⁹ Kniha přírůstků z let 1867-1898, uložena v hudebněhistorickém oddělení NM-ČMH. Vázána v plátně, štítek na hřbetě nečitelný, štítek na přední straně: „Hudebniny“.

²⁰ BARTOŠ, I. díl: s. 44, 291. Týž profesor Kolář vystupuje jako prostředník v akvizicích *Jistebnického kancionálu* (KNM II C 7) a *Jistebnického graduálu* (KNM XII F 14), důležitých pramenů z 15. století, které Národní muzeum přijalo v roce 1874.

²¹ *Tisky*, s. 12, zápis z přírůstkové knihy ještě není kladen do souvislosti s rukopisy KNM I F 21 a KNM V F 6.

²² *Tisky*, č. 54, s. 119-122, zde je také uvedena hypotéza týkající se provenience tabulatury.

²³ 1872: Markéta KABELKOVÁ – Eva PAULOVÁ: *Počátky samostatného hudebního oddělení Národního muzea*. In: *Časopis Národního muzea. Řada historická* 186, 2017, č. 3-4, s. 4, jedná se o datum návrhu stanov (dále KABELKOVÁ – PAULOVÁ); též Emil AXMAN: *Hudební oddělení*. In: *Národní muzeum 1818-1948*. Praha: Národní muzeum, 1949, s. 64 aj. (dále AXMAN); 1873: ZAPLETAL, s. 40; 1874: Markéta KABELKOVÁ – Eva PAULOVÁ: *České muzeum hudby – Národní muzeum* [heslo], Český hudební slovník online [cit. 15. 5. 2023], zde uváděno datum 1874 jako datum „plné realizace záměru“, k plné realizaci však nedošlo – viz ZAPLETAL, s. 40. Datum 1874 uvádějí též *Tisky*, s. 11.

²⁴ *Časopis Musea království Českého* 47, 1873, č. 4, s. 375-376.

osamostatnil od bibliotéky a jehož součástí by byly také spisy o hudbě, nejen hudebniny. Stranou úvah zůstaly hudebně-liturgické knihy, kancionály, ale také rukopisné notované fragmenty; mezi ně v této době patřila i německá loutnová tabulatura – tzv. *Codex Jacobides* (NM-ČMH XIII B 237, 23). Velmi početná sbírka fragmentů, z nichž mnohé pocházejí z hudebně-liturgických kodexů, byla sice v Národním muzeu postupně budována už od 19. století, nicméně adekvátním způsobem zpracována až na začátku 21. století.²⁵ Fragmenty s notací se po dlouhou dobu systematicky nezkoumaly a vědecky nevyužívaly.

Přestěhování muzejní knihovny do nově postavené budovy Národního muzea na začátku devadesátých let 19. století alespoň dočasně vyřešilo problémy s místem a s důstojným uchováním sbírek. Za přesun a nové uložení hudebnin byl zodpovědný skriptor knihovny Jan Václav Lego, za rukopisy a staré tisky skriptor Josef Kuška. Ani v nových prostorách knihovny se nezměnilo nic na tom, jak byl chápán obsah hudebního archivu a jak obsah vlastního knihovního fondu. S podobným problémem se musely vyrovnávat i jiné hudebně-muzeální instituce. Srovnatelné uspořádání bylo realizováno např. v Gesellschaft der Musikfreunde ve Vídni, a to na základě typologie formulované knihovníkem a archivářem Carlem Ferdinandem Pohlem.²⁶ Knihovně – podle něho – náležely knihy a časopisy o hudbě, hudebně-liturgické knihy, hudební učebnice, programy, plakáty i související korespondence. Hudební archiv byl naopak zaměřen na notové materiály a libreta („die Sammlung praktischer Werke“). Svůj pohled na vybudování

reprezentativní národní hudebně-muzeální instituce formuloval v prvním desetiletí 20. století Zdeněk Nejedlý;²⁷ na tomto místě chceme znovu upozornit na Nejedlého názor, že vícehlasé památky pocházející z 16. století (ne starší) nepatří do knihovního fondu, ale do hudebního archivu. Jejich delimitace z fondu Knihovny Národního muzea do hudebního oddělení však nebyla nikdy provedena a dnes, kdy se tyto prameny v mezinárodních soupisech či databázích uvádějí se siglou Knihovny Národního muzea a zavedenou signaturou, by již ani neměla smysl.

Od roku 1913 pracoval v muzejní knihovně skladatel a muzikolog Emil Axman (1887-1949), s jehož příchodem se, byť s přerušením za 1. světové války, péče o hudební archiv výrazně prohloubila. Velkou událostí pro muzejní knihovnu jako celek se stalo převzetí sbírky Ondřeje Horníka (1864-1917) na začátku roku 1918. Bohužel ani u jednoho ze dvou rukopisů z našeho katalogu, pro něž starší evidenční pomůcky v NM-ČMH připouštějí možnost původu v Horníkově sbírce, nelze na sto procent tuto hypotézu potvrdit. Fragmenty se signaturou NM-ČMH XXIX D 139 (16) byly zapsány v knize přírůstků až v roce 1943²⁸ a označeny sice jako „Žalmy“ z pozůstalosti Ondřeje Horníka,²⁹ avšak ve starém lístkovém katalogu hudebního oddělení provenience na příslušném lístku zaznamenána není. Stejně tak visí otazník nad původem zajímavé altové hlasové knížky (NM-ČMH XIV C 149, dnes AZ 37, 13), který se traduje zřejmě jen na základě chybného (?) vztažení konkrétního zápisu k poznámce na obalu lokační knihy signaturní řady XIV

²⁵ V rámci programového projektu Ministerstva kultury ČR DE06P040MG010 bylo mezi lety 2012 a 2017 vydáno pět svazků – katalogů rukopisných zlomků Knihovny Národního muzea; téměř symbolicky zahájil tuto řadu katalog zabývající se sbírkami zlomků, shromážděnými Adolfem Paterou a Čeňkem Zíbrtem, a ukončil ji katalog dodatků k těmto celkům (sign. 1 K). Vůdčí osobností celé publikační řady byl Michal Dragoun.

²⁶ Viz ZAPLETAL, s. 30.

²⁷ *Tisky*, s. 15-16.

²⁸ Kniha přírůstků z let 1940 (5. 1.) až 1950 (30. 12.), uložena v hudebněhistorickém oddělení Českého muzea hudby. Vázána v kartonu, hřbet i rohy zpevněny usní, štítek na přední straně: „Hudebniny. 1940-1950“.

²⁹ Viz Dagmar ŠTEFANCOVÁ: *Zlomky českých renesančních skladeb*. In: *Hudební věda* 47, 2010, č. 2-3, s. 117-130 (dále ŠTEFANCOVÁ 2010), kde je provenience „Horník“ podrobně komentována.

(„Pozůstalost prof. Ondřeje Horníka“).³⁰ Rukopis má na předním přídeštl vlepen štítek s textem „KNIHOVNA NÁRODNÍHO MUSEA“ (typ štítku C), a nikoliv štítek s textem „MUSEUM REGNI BOHEMIAE“ (typ štítku A), běžný pro hudebniny a knihy z Horníkovy sbírky. Štítek C se začal používat až po roce 1918,³¹ což ovšem Horníkovu sbírku nevyklučuje, ale ani nedokazuje. Týž štítek totiž obsahuje např. též *Codex Jacobides* (23), který se ve sbírkách Národního muzea nacházel už v šedesátých letech 19. století – je proto evidentní, že dříve získané hudební prameny mohly obdržet identifikační značky (štítky, razítka) i mnohem později, než bychom očekávali podle skutečného data jejich akvizice.

Za Axmanova vedení hudebního archivu přijímalo muzeum další hudební pozůstalosti i jednotlivé hudebniny, žádný z titulů však nespádá do kategorie „rukopis do roku 1700“. To odpovídalo všeobecně chudší nabídce středověkých a renesančních pramenů, s níž se v době první republiky vyrovnávala celá Knihovna Národního muzea. Jak skromné prostorové poměry v hudebním archivu panovaly, dosvědčuje vzpomínka na počátky divadelního oddělení Národního muzea, jež se „po celá léta tísnilo v jedné místnosti, která představovala skladiště materiálu, úřadovnu a studovnu současně a na níž se dokonce dlouho podílelo společně s hudebním oddělením dr. Emila Axmana“.³² Jisté

provizorium bylo vnímáno i v pojetí hudebního archivu Národního muzea, který nedostačoval koncepci mnohem komplexnějšího hudebního ústavu, formulované ve dvacátých až čtyřicátých letech Vladimírem Helfertem³³ a Janem Rackem.³⁴

Samostatné hudební oddělení vzniklo v roce 1946.³⁵ Při přechodu k němu bylo nutno ze strany knihovny, tehdy vedené Miloslavem Novotným, stanovit jasnou hranici mezi materiály hudební povahy a materiály povahy knižní a tuto hranici také respektovat, což se v praxi – jak jsme již poukázali – ne vždy dařilo. Hudební oddělení pracovalo v rámci možností i v protektorátní době. Po repatriaci hudebních sbírek z mimopražských úložišť, kam byly během 2. světové války z bezpečnostních důvodů odvezeny, vešel v hudebním oddělení v platnost nový sbírkový program (1948), který přejal Rackem navrhovanou strukturu sbírek i písmenné značení jednotlivých sbírkových sekcí.³⁶ Tento systém definuje deset různých skupin hudebně-muzeálních předmětů a označuje je písmeny A-J. Pod písmenem A se nacházely hudebniny (= notové materiály), tentokrát bez časového omezení jejich vzniku. Ty nejstarší – rukopisy z doby před rokem 1700 – však činily jen mizivý zlomek v počtu téměř padesáti dvou tisíc hudebních památek, s nimiž v roce 1947 končilo hudební oddělení první rok své samostatnosti.³⁷ To se mělo brzy změnit.

³⁰ Ibid. Též Dagmar ŠTEFANCOVÁ – Markéta KABELKOVÁ – Eva PAULOVÁ: *Hudební sbírka Ondřeje Horníka. I. díl. Sběrka hudebnin, knihovna a výtvarné dokumenty*. Praha: Národní muzeum, 2012, především s. 28-29 (dále ŠTEFANCOVÁ – KABELKOVÁ – PAULOVÁ).

³¹ Marta VACULÍNOVÁ: *Knihovna Národního muzea v razítkách a exlibris rukopisné sbírky*. In: *Ex libris... Ex bibliotheca...* Knižní sbírky Knihovny Národního muzea a jejich dřívější majitelé. Praha: Národní muzeum, 2015, s. 27 (dále VACULÍNOVÁ).

³² Josef KNAP: *Divadelní oddělení*. In: Národní muzeum 1818-1948. Praha: Národní muzeum, 1949, s. 140. Samostatné divadelní oddělení se konstituovalo v roce 1930, kdežto hudební oddělení až roku 1946: ve vzpomínce se tedy spíš jedná o koexistenci s tzv. hudebním archivem.

³³ Např. Vladimír HELFERT: *Státní hudebně-historický ústav*. Praha: Umělecká beseda, 1945.

³⁴ Jan RACEK: *Organisace a vědecké poslání moderního hudebního archivu. 1. část. Inventarisace a katalogisace hudebních pramenů*. Brno: Zemské museum, 1937 (dále RACEK 1937).

³⁵ Podrobně viz např. KABELKOVÁ – PAULOVÁ; *Tisky*, s. 17-18. Vedoucím oddělení se v letech 1946-1949 stal Emil Axman.

³⁶ ZAPLETAL, s. 82, vychází z publikace RACEK 1937.

³⁷ AXMAN, s. 68.

EXKURZ 1: KONFISKÁTY

Po uplatnění Benešových dekretů na konci čtyřicátých let proběhla v dubnu roku 1950 v komunistickém Československu tzv. „Akce K“ – násilné vystěhování katolických mužských klášterů a zne-možnění řeholního života v jeho stávající podobě. V létě a na podzim téhož roku byly stejným způsobem likvidovány ženské kláštery. Tento nezákonný represivní postup československého státu proti církevním institucím mimo jiné zahrnoval zabavení movitého majetku, jímž kláštery disponovaly, tedy také knihovních a hudebních fondů. Správu nad majetkem řádů a kongregací, který již nesloužil řeholním účelům, vykonávala od roku 1950 Náboženská matice. Jejím prostřednictvím byly příslušné sbírky převedeny do státních institucí de facto protiprávně a darem.³⁸ Další subjekt – Národní kulturní komise – zajišťoval jakožto orgán státní památkové péče vyhodnocení konfiskovaného majetku a jeho nabídku státním institucím typu Národní knihovny, Národního muzea, Národní galerie apod. Vzhledem k tomu, že písemná i hudební kultura měla v klášt-terech po staletí trvající tradici, v případě benedik-tinského opatství v Břevnově téměř tisíciletou,³⁹ pro nové majitele představovaly klášterní sbírky naprosto zásadní přírůstek z hlediska kvantity i kvality.

Nejpočetnější klášterní fondy, které přijalo hudební oddělení Národního muzea, pocházely z benediktských klášterů v Břevnově a Broumově, z premonstrátských kanonií na Strahově, v Želivě

a Teplé, z kláštera Rytířského řádu křižovníků s čer-venou hvězdou v Praze a od cisterciáků v Oseku. Podrobněji se budeme zabývat fondy z Broumova a Břevnova, Strahova a Želiva.

Podle majetkoprávních dokladů převzalo Ná-rodní muzeum břevnovský a broumovský hudební archiv od Náboženské matice již na podzim ro-ku 1949, tehdy jako depozitum, zápis o převodu do majetku muzea byl proveden v přírůstkové kni-ze v roce 1956.⁴⁰ Katalogizace hudebnin proběhla v letech 1965-1966.⁴¹ S výjimkou tištěných *Pravidel služebností církevních* Tobiáše Závorky Lipenské-⁴²ho⁴² nepochází žádný z těchto materiálů z doby před rokem 1700. Odlišný způsob použití v domov-ských klášt-terech, ale také jiné postavení v hudeb-ních sbírkách Národního muzea, měly konfiskované liturgické knihy. V případě Břevnova a Broumova se jedná o početný soubor rukopisných i tištěných knih, mnohdy monumentálních a reprezentativně vázaných, které byly zařazeny do specifického fondu AZ a zde evidovány chronologicky, výjimečně též i systematicky. Pět z nich v roce 1988 zkatalogizovala kurátorka fondu AZ Anna Chadová a odvolala se přitom na dokumenty z roku 1950.⁴³ Ani tyto knihy nespádají svým stářím do skupiny rukopisů „před rokem 1700“. Ostatní břevnovská liturgika byla nalezena v hudebním oddělení NM při revizi, zakončené v roce 1975. Ještě s několi-ka svazky původem z premonstrátského kláštera

³⁸ Alexandra BEJVANČICKÁ: *Majetkové křivdy způsobené církvím a náboženským společenstvem v letech 1948-1989 a jejich natu-rální restituice po roce 1989*. Rigorózní práce, Katedra právních dějin, Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni, Plzeň 2017, s. 44.

³⁹ *Tisíc let benediktského kláštera v Břevnově (993-1993)*. Katalog výstavy k oslavám milénia založení kláštera. Red. Dagmar Hejdo-vá, Pavel Preiss a Lucie Uřešová. Praha: Benediktinské opatství sv. Markéty v Praze-Břevnově, 1993.

⁴⁰ Anna CHADOVÁ: *Katalog evidovaných klášterních, zámeckých ad. fondů, včetně majetkoprávních podkladů, v Národním muzeu – Muzeu české hudby*. Strojopis, nedatováno [po 1989], uloženo v hudebněhistorickém oddělení NM-ČMH, s. 91-92 (dále CHA-DOVÁ). Dokument z 24. 1. 1956 je pod č. j. 171/1956 uložen me-zi majetkoprávními doklady v NM-ČMH, fascikl č. I, položka 6.

⁴¹ Fond Broumov: č. př. 96/1966, fond Břevnov: č. př. 147b/1965. Na katalogizačních kartách je uváděno datum nabytí 1951.

⁴² Tobiáš ZÁVORKA LIPENSKÝ: *Pravidlo služebností církevních*. Vel-ké Němčice: Václav Závorka Lipenský [?], 1607. *Knihopis 17177*. Zpracováno ve fondu AZ, č. inv. AZ 29, č. př. 96/1966.

⁴³ Konfiskát z roku 1950, č. j. 2498/1950, 623/1950. Č. př. 147b/1965. Inv. č. AZ 49-52, AZ 55.

v Želivě je tehdejší kurátorka zaevidovala do fondu AZ a pořídila jejich seznam o padesáti třech položkách, s poznámkou, že se jedná o materiály „nalezené revizí“, sumárně zapsané pod č. př. 23/1978.⁴⁴ Knihy byly uloženy v bance v pronajatých trezorových skříních. Systematické evidence, tedy odborného popisu s přiděleným inventárním číslem AZ, se dočkalo pouze deset z nich, a to až v roce 1994,⁴⁵ kdy došlo k opětovnému přesunu liturgik do depozitářů hudebního oddělení NM ve Velkopřevorském paláci na Malé Straně. Na katalogizačních lístcích a také v přírůstkové knize u č. př. 23/1978 bylo těmto knihám přiřazeno „břevnovské“ přírůstkové číslo 147b/1965. Zbývajících 37 svazků ze *Soupisu* (č. 11-47) s proveniencí Břevnov a Broumov zůstalo evidováno jen chronologicky.

Hudební archiv z Královské kanonie premonstrátů na Strahově se dostal do hudebního oddělení NM na základě zmocnění Státního úřadu pro věci církevní z roku 1950, depozitní reverz byl vyhotoven v roce 1952.⁴⁶ Změna vlastnictví hudebních památek získaných od Náboženské matice se uskutečnila podobně jako u břevnovsko-broumovských hudebnin v roce 1956.⁴⁷ Obsáhlému archivu rukopisných i tištěných hudebnin bylo přiděleno č. př. 119/1967 a jeho katalogizace dobíhala ještě v roce 1977. Pod tímž přírůstkovým číslem byl zaevidován soubor starých hudebních tisků a tištěných liturgických knih, které obdržely inventární čísla v rámci fondu AZ a sbírkového fondu starých tisků (D) vedeného pod knihovnou Českého muzea hudby.⁴⁸

Podobný osud sdílel i hudební archiv želivské premonstrátské kanonie. Prostřednictvím

Náboženské matice byly hudebniny ze Želiva delimitovány předávacím protokolem č. j. 378/1952 ze dne 23. 4. 1952 do hudebního oddělení Národního muzea a zde, pod č. j. 171/1956, došlo k jejich majetkovému převodu. Tyto materiály s číslem přírůstkovým 96/1965 se podařilo zkatologizovat nejen pro lístkový katalog hudebního oddělení, ale také – jako jedny z prvních – pro Souborný hudební katalog NK ČR. Již jen okrajově zmiňme hudební fond z kanonie premonstrátů v Teplé, který byl do muzea předán v letech 1951 a 1952.⁴⁹ Mimo jiné obsahoval cenný soubor středověkých notovaných fragmentů, jenž zůstal jen chronologicky evidován, na rozdíl od tepelského tisku *Directorium chori* z roku 1615 (původně NM-ČMH XXXVII A 264, převedeno na AZ 25).⁵⁰

Hudební rukopisy z ostatních klášterních sbírek přijatých do NM-ČMH, ať již byly později restituovány, nebo ne, vznikly až po roce 1700.

NEJSTARŠÍ HUDEBNÍ RUKOPISY V SAMOSTATNÉM HUDEBNÍM ODDĚLENÍ A MUZEU ČESKÉ HUDBY

Sonda do historie konfiskovaných klášterních fondů poukázala na složitou situaci, která v personálně nevelkém hudebním oddělení, vedeném v letech 1949-1962 Alexandrem Buchnerem (1911-2000), zavládla především kvůli enormnímu početnímu nárůstu sbírkových předmětů. Kolem roku 1950 vyšla Buchnerova interní směrnice *Inventarisace a katalogisace hudebních pramenů*, dnes neznámá, ale s největší pravděpodobností inspirovaná stejnojmennou prací Jana Racka.⁵¹ Konfiskáty se staly

⁴⁴ Dále je v tomto textu seznam citován jako *Soupis*.

⁴⁵ Antifonáře a graduály vzniklé po roce 1700 s čísly inventárními AZ 73-82.

⁴⁶ CHADOVÁ, s. 111: dokument č. j. III-2498/1950 ze dne 10. 6. 1950. Depozitní reverz č. j. 236/1952-S/6 ze dne 20. 5. 1952.

⁴⁷ Tamtéž, s. 112: doklad č. j. 171/1956 z 24. 1. 1956.

⁴⁸ Č. př. 119/1967, inv. č. AZ 19, AZ 30, AZ 38, AZ 46-48, AZ 53, AZ 56, AZ 72.

⁴⁹ Konfiskát převeden prostřednictvím Archivu Ministerstva vnitra, změna vlastnictví č. j. 171/1956.

⁵⁰ Giovanni Domenico GUIDETTI: *Directorium chori ad usum omnium ecclesiarum cathedralium et collegiarum*. Romae: apud Andreae Phaeum, 1615. USTC 4022026.

⁵¹ Viz RACEK 1937. Na směrnici se odvolává Oldřich PULKERT: *Patnáct let v hudebním oddělení Národního muzea*. In: *Časopis*

zdrojem liturgik (graduálů, antifonářů aj.), jež doposud sbírala Knihovna Národního muzea. Rozdělení na hudební prameny knižní povahy určené pro muzejní knihovnu na jedné straně a na hudebniny určené pro hudební archiv (charakterizované jako notový materiál, „čisté“ hudebniny atd.) na straně druhé v podstatě padlo vznikem samostatného hudebního oddělení.⁵² Tomu se navíc podařilo hned v prvním desetiletí své existence zakoupit historicky velmi cenné přírůstky z antikvariátů. Z těch, které jsou zahrnuty v katalogu, se jedná o kutnohorský rorátník z roku 1671 (NM-ČMH XXVI B 35, 9), *Kutnohorský kodex* (NM-ČMH AZ 33, 10) a altovou hlasovou knížku (NM-ČMH AZ 4, 14). Je zajímavé, že koupě *Kutnohorského kodexu* a hlasové knížky proběhly brzy za sebou, v rozpětí pouhého měsíce, a v tomtéž antikvariátu,⁵³ nelze však dokázat, že oba prameny nabídl antikvariátu stejný majitel.

Od roku 1950 sídlilo hudební oddělení ve Velkopřevorském paláci na Malé Straně a snažilo se plnit veškeré úkoly, jež by mělo muzeum zajišťovat: tezauraci, katalogizaci a inventarizaci sbírek, jejich vědecký výzkum i prezentaci. Těžko říct, jak na výsledky činnosti oddělení nahlížely výše postavené orgány. Při prověrce prováděné Ústředním úřadem státní kontroly a statistiky v roce 1962 bylo kromě jiného zkonstatováno, že členění sbírek hudebního oddělení do skupin označených písmeny je již „překonané, zcela pasivně pokračuje v tradiční muzejní archivní práci a vůbec nepočítá

s respektováním celistvosti fondů“;⁵⁴ což se mohlo neblaze projevit i ve ztrátě povědomí o proveniencích některých rukopisů později „nalezených při revizi“. Jiné výtky byly motivovány tendenčně politicky. V témže roce se ujal vedení oddělení Jaroslav Vanický (1922-1966), který, na rozdíl od organologa Buchnera, badatelsky preferoval starší hudební období. Už v polovině šedesátých let zrála představa „muzea české hudby“ s širokým sběrným programem zahrnujícím nejrůznější typy pramenů. Jak žádala doba, důraz byl kladen na dokumentaci hudební současnosti. Bylo zřejmé, že se bez důkladné evidence pramenů výzkum hudebních dějin neobejde; vyústil např. ve spolupráci s mezinárodním projektem RISM a Souborným hudebním katalogem. O nejstarších rukopisech z oddělení (*Kutnohorský kodex*, kancionál Ondřeje Kopydlanského, tabulatury) se k odborné veřejnosti dostávaly informace díky vědeckým výstupům Jitky Snížkové, Jiřího Tichoty či Emila Vogla. Již pod vedením Emila Hradeckého (1913-1974) byla v hudebním oddělení zahájena generální revize sbírek, která skončila v roce 1975.⁵⁵ Vše směřovalo k restrukturalizaci a založení Muzea české hudby (MČH, 1976).

Miloslav Malý, ředitel Muzea Bedřicha Smetany a v letech 1976-1985 ředitel celého Muzea české hudby, přejal vizi široce pojatého hudebního ústavu v intencích Vladimíra Helferta a Jana Racka, včetně včlenění monografických muzeí. Pro nejstarší hudební památky, které v té době muzeum spravovalo, se stalo klíčovým momentem utvoření specifického fondu AZ (1976).⁵⁶ Zkratka evokovala

Národního muzea. Oddíl věd společenských 129, 1960, s. 212-217.

⁵² V současnosti se akvizice liturgických knih, kancionálů a podobných předmětů řídí spíš finančními možnostmi jednotlivých zainteresovaných oddělení, která se přitom snaží o vzájemnou komunikaci a součinnost. Pomyslná pupeční šňůra spojující hudební oddělení s Knihovnou Národního muzea zůstala zachována v podobě jednotné evidence tištěných knih Knihovnou Národního muzea; teprve potom knihy obdrží signaturu (Verbis: stavěcí znak) v NM-ČMH.

⁵³ Antikvariát ul. 28. října, Praha 1.

⁵⁴ Protokol z prověrky činnosti hudebního oddělení NM v Praze, nedatováno [1962], spisová agenda NM-ČMH.

⁵⁵ Podrobně viz *Tisky*, s. 22.

⁵⁶ Zejména Dagmar ŠTEFANCOVÁ: *AZ: Specifický fond rukopisů a starých tisků v Národním muzeu – Českém muzeu hudby*. In: Bibliotheca Antiqua 2018. Sborník z 27. konference 28.-29. listopadu 2018. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, Sdružení knihoven ČR, 2018, s. 7-15 (dále ŠTEFANCOVÁ 2018); *Tisky* s. 23-24 aj.

napojení fondu na sbírkovou sekci A (hudebniny), kdežto písmeno Z mělo připomínat výraz „zpěvníky“ – v tomto případě se sice jednalo o termín nepřesný a obsahu fondu AZ neodpovídající, nicméně zkratka AZ se vžila. Vznik fondu AZ měl podporu vedoucích hudebního archivu (hudebněhistorického oddělení) Milady Rutové, Aleny Valšubové a Jany Fojtíkové, třebaže kurátorka Anna Chadová⁵⁷ byla často pověřována katalogizací jiných celků a dalšími úkoly a nemohla se nejstarším hudebninám plně věnovat. Do specifického fondu AZ byly zahrnuty rukopisy i tisky ze 14.-18. století, historicky cenné liturgické knihy, jednotliviny z konfiskátů (velmi často „nalezené při revizi“), dále starší hudebniny z tzv. hudebního archivu převedené do AZ a konečně akvizice z nákupů a darů. Jak jsme již poukázali v *Tiscích*, převody se nepodařilo dovést do konce, takže např. hlasové knihy z Jáchymova (NM-ČMH VII E 9, 17) nebo již zmíněný rorátník z Kutné Hory (9) zůstaly dodnes uloženy v hudebním archivu. Katalogizace fondu AZ probíhala především v osmdesátých letech (do inv. č. AZ 62 včetně).

Od poloviny sedmdesátých let 20. století chystalo nakladatelství Supraphon vydání antologie staré české hudby, která měla zpřístupnit nejnovější výzkumy specialistů a doplnit Pohankovy *Dějiny české hudby v příkladech* z roku 1958.⁵⁸ Garanty pro období středověku a renesance se stali Jaromír Černý a Jan Kouba, později i Petr Daněk. Ze sbírky nejstarších hudebních památek v NM-ČMH, respektive v tehdejšímu Muzeu české hudby, byly navrženy ukázky z loutnové tabulatury NM-ČMH XIII B 237, naopak v návrzích chyběly příklady z hlasově kompletních pramenů: *Kutnohorského kodexu* a kancionálu Ondřeje Kopydlanského.⁵⁹ Z výstavních

projektů, které se zabývaly i nejstarším obdobím hudebních dějin a muzeum je buď pořádalo, nebo na nich alespoň participovalo, jmenujme výstavu k Roku české hudby v paláci U hybernů (1974) a expozici na zámku v Litomyšli (1984-1990).⁶⁰ Pravdou však je, že v nabídce rukopisů z doby před rokem 1700, které muzeum vlastnilo a byly schopny veřejné prezentace, se objevovalo jen několik stálíc.

EXKURZ 2: RESTITUCE

Změny ve společnosti po roce 1989 se promítly také do složení sbírkového fondu NM-ČMH. Zatímco v padesátých letech zažilo hudební oddělení příliv konfiskovaných sbírek, nyní se řešily nároky restituentů: někteří uzavřeli s Českým muzeem hudby smlouvu o úschově (hudebnin, knih, hudebních nástrojů, ikonografických dokumentů atd.), jiní zažádali o fyzické vrácení svého majetku a ještě další subjekty restituční požadavky nevnesly vůbec.

S odvoláním na zákony č. 298/90 Sb. a 338/91 Sb., které se zabývaly restitucemi neprávem zabaveného majetku, zažádal dne 19. 11. 1991 o vrácení movitého majetku tehdejší břevnovský opat Anastáz Opasek OSB. Jednání s Benediktinským arcipostavím sv. Vojtěcha a sv. Markéty v Břevnově, opět nově propojeným s broumovským klášterem, vyústilo v roce 2000 do Smlouvy o úschově. Za arcipostaví ji uzavřel jeho nově zvolený představený Petr Prokop Siostrzonek OSB, za Národní muzeum generální ředitel Milan Stloukal.⁶¹ Broumovsko-břevnovský hudební archiv a liturgické knihy se tedy dnes v NM-ČMH nacházejí v úschově.

⁵⁷ Kurátoři fondu AZ: Anna Chadová (1976-1999), Jan Frei (1999-2004), Dagmar Štefancová (od 2004).

⁵⁸ *Dějiny české hudby v příkladech*. Ed. Jaroslav Pohanka. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958 (dále *Dějiny hudby v příkladech*).

⁵⁹ Údaje jsou čerpaný z agendy, která se zachovala v pozůstalosti

Milana Poštolky (uložena v NM-ČMH, č. př. 168/1995). Záměr vydat historickou antologii hudby v českých zemích se částečně podařilo uskutečnit až v roce 2005 – viz *Historická antologie hudby v českých zemích (do cca 1530)*. Ed. Jaromír Černý et alii. Praha: KLP, 2005.

⁶⁰ *Tisky*, s. 22-25.

⁶¹ Viz agenda uložená v NM-ČMH, smlouva z 7. 6. 2000.

Také strahovští premonstráti požádali po roce 1989 o navrácení svého movitého majetku. Výsledkem jednání mezi kanonií a Národním muzeem bylo fyzické navrácení šestnácti kusů starých tisků ze sbírkového úseku D i devíti tištěných hudebních pramenů z fondu AZ, kdežto hudebniny uložené v notovém archivu zůstaly v Českém muzeu hudby jakožto dlouhodobá výpůjčka. Smlouva o jejich úschově byla uzavřena 4. 8. 2000, stranu „složitele“ zastupoval tehdejší opat Michael Josef Pojezdny OPraem a stranu „schovatele“ generální ředitel Národního muzea Milan Stloukal. Součástí této hudební kolekce je loutnová tabulatura z roku 1717 a složka fragmentů, dobou svého vzniku sahajících až do konce 11. století, o nichž bude pojednáno dále.

Premonstrátská kanonie v Želivě zahájila korespondenční jednání ohledně vydání svého majetku, respektive vyřešení majetkoprávních vztahů, dne 30. 6. 1992, kdy se ve věci restituce movitého inventáře obrátil na Národní muzeum opat Vít Bohumil Tajovský OPraem. Hudebniny i liturgické knihy ze Želiva, které NM-ČMH spravuje, mají v současné době status materiálů v úschově. To se týká také pěti položek ze soupisu liturgik a fragmentů „nalezených při revizi“ a označených č. př. 23/1978, které pocházejí z doby před rokem 1700.

Hudební památky z Kanonie premonstrátů Teplá byly fyzicky navráceny majiteli v roce 1994. Tepelský klášter zastupovala Jana Chaloupková, za Národní muzeum jednali generální ředitel Milan Stloukal a ředitel Muzea české hudby Stanislav Tesař. Součástí předávacího protokolu byla krabice druhotně použitých fragmentů liturgických knih, nadepsaná „Choralhandschriften Fragmente II.“,⁶² mezi nimiž se nacházely i památky středověké a renesanční. Jejich podrobný popis je zahrnut do II. dílu *Soupisu rukopisů knihovny kláštera premonstrátů Teplá*.⁶³

Muzeum české hudby v restitucích navrátilo velkou část konfiskovaných sbírek, ale muselo se vyrovnat i se ztrátou některých budov, mezi nimi také Velkopřevorského paláce na Malé Straně, který opět převzal Suverénní řád maltézských rytířů. Ačkoliv zde až do roku 2003 muzeum ještě přežívalo, čím dál tím víc bylo jasné, že si musí najít nový objekt. Takový, kde i nejstarší hudební památky dostanou špičkovou péči a jejich uložení bude odpovídat evropským standardům.⁶⁴

⁶² Předávací protokol z 23. 8. 1994, uložen v NM-ČMH.

⁶³ HOFFMANN, s. 677-694.

⁶⁴ České muzeum hudby dnes sídlí v Karmelitské ulici 2, Praha 1 – Malá Strana. Tento objekt bývalého klášterního kostela sv. Maří Magdalény prošel mnoha úpravami, poslední z nich byla dokončena v roce 2004.

ZHODNOCENÍ FONDU

Každý rukopis je unikátní: vznikl v určitém prostředí a v určité době, nezřídka i v delším časovém rozmezí za přispění více písařů. K jeho vytvoření vedly konkrétní důvody a stejně tak originální byla jeho historie, kdy byl kupován i prodáván, opatrován, nebo postupně chátral, sloužil k zápisu hudby po staletí zpívané beze změny, ale i naprosto neznámé, nedoložené nikde jinde. Rukopisné a tištěné hudební prameny se staly součástí knihoven, archivů a soukromých sbírek, s nimiž mnohdy sdílely pohnuté osudy. Fond nejstarších hudebních rukopisů z NM-ČMH je, jak už jsme předestřeli, rozmanitý z hlediska typů pramenů i zaznamenaných hudebních žánrů a forem. Podobně jako u *Tisků* platí také zde, že pokračující výzkum může odhalit nová fakta a že fond hodnotíme na základě jeho nynějšího stavu a našich momentálních poznatků.

JEDNOHLASÉ RUKOPISY LATINSKÉ

1: Fragment graduálu, 2. polovina 14. století; 2: Fragment liturgické knihy (graduálu nebo sekvenciáře?), 2. polovina 14. století; 3: Fragment graduálu, cca konec 14. až 1. třetina 15. století; 4: Graduál, 3. čtvrtina 15. století; 5: Responsoria a hymny, 1601-1628

Latinské jednohlasé rukopisy z doby před rokem 1700 jsou v NM-ČMH zastoupeny liturgickými knihami nebo jejich fragmenty, avšak ve srovnání s bohatými fondy Knihovny Národního muzea nebo Národní knihovny České republiky jde jen o velmi chudý soubor pramenů. Sbírkový program

hudebního oddělení se na středověké latinské rukopisy nikdy neorientoval a akvizice tohoto typu byly čistě náhodné. V úvahu nebereme středověká, renesanční a raně barokní liturgika, získaná a s odstupem několika desetiletí znovu navrácená na vlně konfiskací a restitucí. Troufáme si však tvrdit, že společenské a politické události v ČSR z konce čtyřicátých a z padesátých let uvolnily na trh také další prameny, jejichž provenienci těžko dohledáme. To platí o pozdně středověkém graduálu zadržném při pokusu o vývoz za hranice Československa (NM-ČMH AZ 31, 4) stejně jako o sborníku responsorií a hymnů k nedělním nešporám (NM-ČMH AZ 9, 5) ze začátku 17. století. K tomuto sborníku, nalezenému „při revizi“, existuje téměř totožný druhý exemplář psaný tímž písařem a v témže roce, který je uložen v Slovenském národním muzeu.⁶⁵ Rukopis historicky souvisí s hudbou při bratislavském dómu sv. Martina, bernolákovci a piaristy v městečku Svätý Jur. Obsahuje hymny a responsoria na nedělní nešpory, jichž se jako interpreti účastnili také žáci farní školy.

Náhodným ziskem byly notované fragmenty asi z 2. poloviny 14. století (NM-ČMH AZ 44, 1; NM-ČMH AZ 45, 2), které do muzea přišly spolu s pozůstalostí Jaromíra Weinbergera (1896-1967) v roce 1987. Vzhledem ke skladatelově emigraci v roce 1938 přes Francii do Spojených států i k jeho pozdějším

⁶⁵ Viz Jana KALINAYOVÁ-BARTOVÁ a kol.: *Hudobné dejiny Bratislavy. Od stredoveku po rok 1918*. Bratislava: Ars Musica, 2020, s.103-104. Duplikát rukopisu: Bratislava SNM-HuM, Zbierka jed-notlivín – notované rukopisy do začiatku 20. storočia, MUS I 92.